

Thomas Hobbes ja luottamuksen synty

Olli Loukola

LUONNONOIKEUDET JA -LAIT

Thomas Hobbes oli jo omana aikanaan kiistelty ajattelija, eikä tilanne näytä muuttuneen aikojen kuluessa. Hobbes on liberalismien merkittävimpiä ajattelijoita¹, jonka teoriassa kiteytyvät liberalismien perustavat ja osin vastakkaiset teemat: yksilöllisten valintojen ja sitoumusten suvereenisuus, joille vastuut ja velvollisuudet muita, ehkä jopa koko muuta maailmaa kohtaan jäävät alisteisiksi. Hobbesin teoriassa nämä elementit, jotka sisältävät yhtä lailla liberalismien lupauksen ja vaaran, nousevat selkeästi esiin.

Kuten tunnettua, Hobbesin mukaan ihmisen luonnollinen tila on »luonnontila», jossa ei ole tilaa moraalille arvioille, oikean tai väärän käsitteille:

To this war of every man against every man, this also is consequent; that nothing can be unjust. The notions of right and wrong, justice and injustice, have there no place. Where there is no common power, there is no law; where no law, no injustice. Force and fraud are in war the two cardinal virtues. Justice and injustice are none of the faculties neither of the body nor mind. If they were, they might be in a man that were alone in the world, as well as his senses and passions. They are qualities that relate to men in society, not in solitude. (Leviathan, 86)

Luonnontilassa jokainen ihminen omaa, kuten Hobbes asiaa hiukan harhaanjohtavasti nimittää, **luonnonoikeudet**. Luonnonoikeus on vapaus »käyttää omaa valtaansa... oman luontonsa säilyttämiseksi; se tarkoittaa, oman elämänsä turvaksi». Tämä vapaus tulee ymmärtää suoraviivaisesti »ulkoisten esteiden puuttumisena» eli ns.

negatiivisena vapautena. Toisaalta on olemassa **luonnonlait** (»lex naturalis»), joista kukin on »määräys tai yleinen sääntö, joka löydetään järjellä, ja jonka mukaan ihminen ei saa tehdä mitään, mikä on tuhoavaa hänen elämälleen». (Leviathan, 86)

Koska luonnonoikeus antaa luvan mihin tahansa oman elämän säilyttämiseksi – jopa »toisen ruumiiseen» – seuraus on kaikkialle ulottuva turvattomuus. Väistämätön johtopäätös tästä oikeudesta ja sen synnyttämästä tilanteesta on siten, että »niin kauan kuin tämä jokaisen luonnollinen oikeus kaikkeen säilyy, ei kenelläkään ole turvaa, olipa hän kuinka vahva tai viisas hyvänsä». Paetakseen tästä kurjasta tilasta järki sanelee, että »jokaisen tulee pyrkiä rauhaan niin kauan kun on toivoa sen saavuttamisesta; ja jos ei sitä kykene saavuttamaan, hän voi turvautua ja käyttää kaikkia sodan apuja ja keinoja». Tämä on **ensimmäinen** tai perustava **luonnonlaki**. (Leviathan, 87)

Ensimmäisestä luonnonlaista seuraa **toinen luonnonlaki**: »että ihmisen tulee olla halukas, kunhan muutkin ovat... luopumaan tästä oikeudesta kaikkiin asioihin; ja tyytymään yhtä suureen vapauteen muita kohtaan, kuin on valmis sallimaan muille itseään kohtaan». Väistämätön edellytys luonnollisesta oikeudesta luopumiselle perustuu jälleen turvallisuuden tarpeelle. Kaikkien täytyy luopua oikeudestaan yhtä lailla, sillä muutoin »kenelläkään ei ole syytä luopua omastaan: sillä se merkitsisi toisen armoille alistumista». Hobbesin mukaan sama laki löytyy myös Raamatusta. (Leviathan, 87)

Hobbes keskustelee pitkälti oikeuksista luopumisen ja siirtämisen mekaniikasta. Tämä keskustelu on tärkeä, koska siinä käy selkeästi ilmi, miten luottamus hobbesilaisten toimijoiden keskuudessa syntyy – jos on syntyäkseen.

Oikeudesta voidaan luopua (*renounce*), jolloin ei kiinnitetä huomiota siihen, kuka luopumisesta hyötyy; tai se voidaan siirtää (*transfer*), jolloin pyritään tarkoituksellisesti hyödyttämään jotakuta. Kumpikin teko tulee osoittaa toimilla ja/tai sanoilla, jotka riittävän selvästi osoittavat teon olevan vapaaehtoisen. Luopujalle/siirtäjälle syn-

* Kiitän Lauri Mehtosta artikkelini kommentoinnista.
¹ Olen aina pitänyt jollain lailla itseoikeutetusti Hobbesia klassisen liberalismien keskeisenä ajattelijana. Tämä oletukseni sai kolauksen Tampereen kokouksessa, kun kokouksen puheenjohtaja kysyi yleisöltä, kuinka moni läsnäolijoista pitää Hobbesia liberalistina. Kovin harva käsi nousi. Miksi näin on, on hyvä kysymys ja uuden esseen aihe. Käydyssä keskustelussa ounastelin kyseessä olevan vastareaktion hobbesilaisen suvereenin absoluuttisuuden vaatimukselle. Epäilemättä aika-ajoin esiin pulpahtava keskustelu Hobbesin totalitarismista on samaa juurta. Tästä ks. esim. Bertman, 1998.

tyy side eli velvoite olla »estämättä näitä muita hyötymästä tästä oikeuksien siirrosta tai luopumisesta». (Leviathan, 88)

Syy oikeuksien siirtoon tai niistä luopumiseen on aina toivo vastavuoroisesta siirrosta tai luopumisesta, tai jokin muu hyöty tai hyvä. Näkemysensä sopimisen motiiveista Hobbes sitoo tiukasti psykologiseen egoismiin. Nämä transaktiot ovat välttämättä myös »voluntaristisia» siinä mielessä, että »mitä tahansa ihminen tekee vapaaehtoisesti (tai vapaasti), sen päämäärä on jokin hyvä itselle» (Leviathan, 88)². Tästä ajatuksesta seuraavat myös hobbesilaiset luovuttamat luonnonoikeudet. Ihmisen ei voida ajatella vapaaehtoisesti pyrkivän tai haluavan mitään itseään vahingoittavaa; ihmisen on psykologisesti mahdoton luopua itsepuolustuksestaan.³

Oleennaista on, kuten Hobbes huomauttaa, että sopimusten velvoittavuus syntyy puhtaasti sopimusloukkausten vahingollisten seurausten pelosta, ei niiden sisäisestä sitovuudesta. Viime kädessä motiivi oikeuksien siirroille tai luopumisille on oma säilyminen; päämääränä on »oman hengen turva omassa elämässään ja näin säilymisen keinoissa». Joten jos havaitsemme jonkun tekävän sopimuksen jossa hän näyttää asettavan nämä päämäärät vaakalaudalle, meidän tulee ymmärtää, ettei hän voi sitä tarkoittaa, vaan hän on tulkinut ja ymmärtänyt tilanteen jollain tavalla väärin. Ihminen ei voi tietoisesti tai tar-

koituksellisesti loukata omia etujaan. (Leviathan, 88–89)

SOPIMUSTEN LAJIT

Hobbes erittelee erilaiset sopimustyytit ja niistä syntyvät velvoitteet mm. teoksissa *The Elements of Law Natural and Politic* (1640) sekä myöhemmin hieman muunneltuina *De Civessä* ja *Leviathanissa* (1651).

Sopimuksen käsitteen keskeiset elementit ovat sopimuksen tekoaika ja sopimusvelvoitteiden järjestys:

1. Osapuolet tekevät osuutensa yhtäaikaaisesti ja »synnyttävät molemmissa varmuuden ja luottamuksen siitä, että kumpikin voi nauttia sopimastaan». Esimerkkinä tällaisesta sopimuksesta on ostaminen ja myyminen.
2. Ensimmäinen osapuoli tekee osuutensa, ja luottaa toisen lupaukseen. Kuten silloin, kun myydään luotolla.
3. Kumpikaan osapuoli ei vielä tee osuuttaan, mutta luottaa toiseen.

Hobbesin mukaan muunlaisia sopimuksia ei ole olemassa. Ja kuten edeltä käy ilmi, luottamus nousee sopimuksellisten toimien keskeiseksi elementiksi:

In all contracts where there is trust, the promise of him that is trusted, is called a COVENANT. And this, though it be a promise, and of the time to come, yet doth it transfer the right, when that time cometh, no less than an actual donation. For it is a manifest sign, that he which did perform, understood it was the will of him that was trusted, to perform also. Promises therefore, upon consideration of reciprocal benefit, are covenants and signs of the will, or last act of deliberation, whereby the liberty of performing, or not performing, is taken away, and consequently are obligatory. For where liberty ceaseth, there beginneth obligation. (*The Elements of Law*, luku 15, kappale 9)

Sopimuksessa luotetun lupaus on *covenant*. Tällainen lupaus on siis sopimustilanteessa aivan yhtä sitova tai velvoittava kuin aktuaalinen suorituskin.

Suomen kielessä ei termille »covenant» ole suoraa käännöstä, ja nähdäkseni sen puute on vääristänyt Hobbes-tulkintoja. Usein nimittäin *covenant* käännetään yleisluontoiseksi »sopimukseksi», vaikka kyse on käsitteen eräästä osaluueesta eli sopimuksen osapuolten lupauksista ja niistä syntyvistä velvoitteista. Tämä erottelu on tärkeä, koska sen kautta käy ilmi se seikka, ettei hobbesilaisten toimijoiden ongelma ole, että so-

² Hobbesin »voluntarismista» ks. selitys no. 88 teoksessa »Thomas Hobbes. Leviathan», Oxford University Press, Oxford 1996, p. 486.

³ De Civessä Hobbes kirjoittaa näistä »elintärkeistä eduista»:

XVIII. No man is oblig'd by any Contracts whatsoever not to resist him who shall offer to kill, wound, or any other way hurt his Body; for there is in every man a certain high degree of feare through which he apprehends that evill which is done to him to be the greatest, and therefore by naturall necessity he shuns it all he can, and 'tis suppos'd he can doe no otherwise: When a man is arrived to this degree of fear, we cannot expect but he will provide for himself either by flight, or fight. Since therefore no man is tyed to impossibilities, they who are threatned either with death (which is the greatest evill to nature) or wounds, or some other bodily hurts, and are not stout enough to bear them, are not obliged to endure them.

XIX. Likewise no man is tyed by any Compacts whatsoever to accuse himself, or any other, by whose damage he is like to procure himselfe a bitter life; wherefore neither is a Father oblig'd to bear witness against his Sonne, nor a Husband against his Wife, nor a Sonne against his Father; nor any man against any one, by whose meanes he hath his subsistence.

pimukset solmittaisiin (aina tai edes yleisesti) pottämistarkoituksessa (jotta hyödyttäisiin petoksesta), vaan se, ettei riittävää luottamusta ole. Se, että kyse on aivan eri ongelmakentistä käy toivoakseni selväksi jatkossa. Itse käytän näissä tilanteissa asiayhteyksistä riippuen termiä »sopimuslupaus» tai »sopimusvelvoite».

Tilanteessa, jossa kumpikaan osapuoli ei vielä ole tehnyt osuuttaan, mutta tulevista suorituksista on sovittu, Hobbes nimittää suorituksia lupauksen pitämiseksi (*faith* tai *keeping a promise*). Vastaavasti suorittamatta jättäminen merkitsee luottamuksen pottämistä, sillä »sopimuksessa ensin suorittaneen sanotaan ansaitsevan sen, joka hänelle toisen suorituksista on tulossa, ja se kuuluu hänelle». Kuten edelläkin, kyse ei kuitenkaan ole moraalisesta ansiosta, sillä suoritus/hyöty/oikeus kuuluu toiselle yksinkertaisesti »hännen oman valtansa ja toisen sopijan tarpeen johdosta» (Leviathan, 90).

Tässä suhteessa Hobbes on nominalisti: sopimussanat ovat vain sanoja, eikä niistä itsestään synny mitään aitoa tai sisäistä moraalista sidettä tai velvoitetta. Toteaahan Hobbes, että »oikeudenmukaisuus ja epäoikeudenmukaisuus eivät ole sen enempää ruumiin kuin mielenkään ominaisuuksia. Jos ne olisivat, ne löytyisivät ihmisestä, joka olisi yksin maailmassa samalla lailla kuin hänen aistinsa ja tunteensakin.» (Leviathan, 86)

Eritellessään sopimuksen käsitettä Hobbesin teksti on kummallista. Hobbes puhuu sopimuslupauksista ja -velvoitteista, niiden merkittävydestä ja sitovuudesta tavalla, joka kuulostaa hyvin normatiiviselta. Ikäänkuin kyse olisi moraalisesta siteestä, teosta, jonka tärkein tae olisi yksilön kunnia, omatunto, hyveellisyys tai vastaava. Kuitenkin, kuten Hobbes lukuisia kertoja toistaa, sopimuslupauksilla ja -velvoitteilla ei ole moraalista tai sisäistä statusta. Ilmeisesti Hobbesin kielenkäyttö noudattelee senaikaista sopimuksia koskevaa terminologiaa, jossa em. elementti kuitenkin epäilemättä on ollut läsnä (ja taitaa olla tänäkin päivänä). Hobbesilla sopimuksissa on kuitenkin kyse sitoumuksista, jotka muuttuvat normatiivisiksi (siinä määrin, kuin mikään sitoumus voi Hobbesin teoriassa olla »aidosti» normatiivinen) vasta kun jollakulla on valta pakottaa osapuoli tai osapuolet suorituksiin. Ja silti Hobbes tuntuu esittelevän konventiota, jossa kyse on jostain enemmästä.

Tämä kysymys on erittäin tärkeä – ja itse asiassa samalla eräs ikivanhoista eettisistä kiistakysymyksistä – koska se vihjaa, että sopimusten sitovuuden takana on sittenkin jotain enemmän kuin molempien sopijaosapuolien (kaavailtu) etu.

ONGELMA

Ihmisen perusluonteesta ja sopimusvelvoitteiden ei-moraalisesta statuksesta syntyvä luottamuksen puute johtavat siis luonnontilassa hobbesilaiset toimijat ahdinkoon, jota Hobbes kuvaillee *The Elements of Law*: ssa:

Nevertheless, in contracts that consist of such mutual trust, as that nothing be by either party performed for the present, when the contract is between such as are not compellable, he that performeth first, considering the disposition of men to take advantage of every thing for their benefit, doth but betray himself thereby to the covetousness, or other passion of him with whom he contracteth. And therefore such covenants are of none effect. For there is no reason why the one should perform first, if the other be likely not to perform afterward. And whether he be likely or not, he that doubteth, shall be judge himself... as long as they remain in the estate and liberty of nature. (*The Elements of Law*, luku 15, kappale 10)

*Leviathan*issa Hobbes esittää saman ongelman:

If a covenant be made wherein neither of the parties perform presently, but trust one another, in the condition of mere nature... upon any reasonable suspicion, it is void... For he that performeth first has no assurance the other will perform after, because the bonds of words are too weak to bridle men's ambition, avarice, anger, and other passions, without the fear of some coercive power; which in the condition of mere nature, where all men are equal, and judges of the justness of their own fears, cannot possibly be supposed. And therefore he which performeth first does but betray himself to his enemy, contrary to the right he can never abandon of defending his life and means of living. (*Leviathan*, 91)

Tässä on Hobbesin teorian keskeinen ongelma puhtaimmillaan, ongelma, jota usein nimitetään »Vangin dilemmaksi». Itse asiassa näyttääkin siltä, että Hobbes on tähän saakka esitellyt sopimuskäytännön rakenteita konventionaaliselä terminologialla; vasta nyt hän sijoittaa käytännön luonnontilaan. Ja toteaa ensimmäiseksi, etteivät nämä rakenteet ole täällä valideja.

Kyse on aidosta kollektiivisen toiminnan ongelmasta, ei siis pottämisestä ja sen seurauksista. Sillä tässä Hobbesin käsittelemässä erityistapauksessa ei ole kyse tilanteesta, jossa toinen osapuoli on jo tehnyt osuutensa (ja toinen sen jälkeen pottää hänen luottamuksensa), vaan Hobbesin kolmannesta sopimustyyppistä eli moleminpuoliseen luottamukseen perustuvasta sopimuksesta, »jossa kumpikaan osapuoli ei vielä tee osuuttaan, mutta luottaa toiseen». Eikä kyse ole tietenkään myöskään Hobbesin ensimmäisestä tapauksesta, jossa kumpikin on jo tehnyt osuutensa.

Toisin sanoen, lähtötilanteessa kumpikin osapuoli on oletettavasti valmis tekemään sopimuksia *bona fide* -pohjalta, mutta mitään ei ole vielä tehty. Sopimusten epäonnistumisen perussy s ei piile toimijoiden pahantahtoisissa tai pettämiseen tähtäävissä pyrkimyksissä, niinkuin tilanne usein tulkitaan, vaan sen sisäisessä logiikassa. Vaikka ihmiset luonnontilassa täysin ymmärtävät ja tiedostavat sopimusten hyödyllisyyden ja tärkeyden ja ovat halukkaita niitä solmimaan, näitä sopimuksia ei koskaan noudatettaisi. Jokainen myös tietää tämän, sillä järki kertoo sen: rationaalinen ihminen ei ota ensimmäistä askelta, koska »hän, joka tekee osuutensa ensin, vain paljastaa itsensä viholliselle».

Luonnontilassa hobbesilaiset toimijat joutuvat siis pohtimaan tapauskohtaisesti, kannattaako sopimus tehdä, kannattaako oma osansa tehdä ja tekeekö toinen. Tämän Hobbes tuo selvästi esiin jo kahdessa edellisessä lainauksessa sekä vielä *De Civessä*:

... for it suites not with reason, that any man should performe first, if it be not likely that the other will make good his promise after; which, whether it be probable, or not, he that doubts it, must be judge of... (*De Cive*, luku II, kappale XI)

Hobbesilainen toimija ei lähtökohdiltaan ole free rider; kyse ei ole tarkoituksellisesta ja tietoisesta toisten hyväksikäytöstä, vaan siitä, ettei luottamusta ole. Hän haluaa olla varma siitä, ettei häntä itseään käytetä hyväksi. Perusongelma on luottamuksen puute; kumpikaan osapuoli ei ensimmäisenä tee omaa osuuttaan, koska tietää, ettei jälkimmäinen osapuoli tule tekemään osuuttaan. Pelkät lupaukset vailla muuta veloitavuuden lähdeä eivät riitä luomaan luottamusta. Siten tässä tilanteessa oletus siitä, ettei toinen osapuoli tule tekemään osuuttaan on rationaalinen oletus. Se, joka suorittaa osuutensa ensimmäisenä on hölmö ja »altistaa itsensä viholliselle», joten rationaalinen ihminen voi luonnontilassa tehdä oman osuutensa ensimmäisenä vain erehdyksessä, tulkiten väärin omat etunsa. Lisäksi se saattaa merkitä omien luovuttamattomien luonnonoikeuksien loukkausta. Free rider-ongelma syntyy vasta, jos kun joudutaan pohtimaan, tulisiko oma osansa tehdä, ja täthän tilanteeseen ei Hobbesin luonnontilassa jouduta kuin erehdyksessä.

Tietenkin sama pohdiskelu koskisi sitä, tehdäkö oma osuutensa toisen jälkeen. Kuitenkin hobbesilainen ihminen tekisi osuutensa vain erehdyksen perusteella, sokaistuneena, juopuneena tai oman etunsa väärin tulkinneena. Luonnontilassa vapaaehtoisesti toteutuneessa sopi-

muksessa⁴ olisi siis itse asiassa kyse kaksinkertaisesta ajatteluvirheestä. Siten tilanne näyttää olevan umpikuja kaikilta näkökannoilta ajatellen. Näissä oloissa oletus sopimusten toteutumattomuudesta on siis sekä tosi että rationaalinen oletus.

Kukaan ei ryhdy (tai edes ajattele ryhtyvän) sopimuksiin, kun tietää toisen jättävän oman osuutensa tekemättä. Mutta saatuaan takeet, sopimuksia aletaan tehdä; ja takeet takaavat, että kumpikin tekee osuutensa, jolloin petoksen vaaraa ei ole olemassa. Sanat, joilla puhutaan sopimuksen erilaisista velvoitteista ovat vain sanoja, joilla osoitetaan tämä suhde. Joten jostakin on tultava sellainen voima ja valta, joka antaa takeet ja luo turvallisuuden ilmapiiriin.

MISTÄ TAKEET?

Hobbes arvioi mahdollisuutta löytää takeita luonnontilan sopimuksille ihmisen perusluonnosta sellaisena kuin hän sen näkee:

»The force of words being... too weak to hold men to the performance of their covenants, there are in man's nature but two imaginable helps to strengthen it. And those are either a fear of the consequence of breaking their word, or a glory or pride in appearing not to need to break it. This latter is a generosity too rarely found to be presumed on, especially in the pursuers of wealth, command, or sensual pleasure, which are the greatest part of mankind. The passion to be reckoned upon is fear» (*Leviathan*, 94)

Mahdollisuuksia on siis kaksi. Sopimuksia kenties noudatettaisiin, koska ollaan turhamaisia eli ylpeitä siitä, ettei »muka» ole tarvetta rikkoa niitä. Tämä on tietenkin, niinkuin Hobbes toteaa, ylellisyyttä, jonka varaan hobbesilainen toimija ei voi rakentaa suunnitelmiaan tai sitoutumisiaan.

Siten jäljelle jää »seurausten pelko», joka voi syntyä kahdesta eri lähteestä. Ensimmäinen on Hobbesin mukaan »suurempi valta» mutta jälkimmäinen on »yleisesti suurempi pelon aihe»; ensimmäinen on »näkyttömiä henkien valta» eli

⁴ Kannattaa huomata, että luonnontilassa voi siis olla valideja sopimuksia, kunhan niiden taakse löytyy riittävä voima. Sellaisia voivat olla mm. ylpeyden (tai ystävyuden) perusteella (satunnaisesti) pidetyt sopimukset, tunnetut ja tunnustetut voimasuhteet, samaan uskontokuntaan kuuluminen. Se, kuinka erikoiseen käsitykseen sopimuksista (normaalinäkökulmasta ajatellen) Hobbes teoriassaan ajautuu, käy ilmi, kun hän yrittää todistaa, että väkivalloin kiristetyt sopimukset ovat valideja. Tästä ks. Loukola, 1999.

uskonto ja jälkimmäinen »niiden ihmisten valta, joita tällä tavoin loukataan». (Leviathan, 94)

Ehkä yllättäen tämä jälkimmäinen valta, eli sopimusaktissa petettyjen kosto ei kuitenkaan ole luonnontilassa yleisesti hyödynnettävissä oleva tae. Syy on se, ettei ole mahdollista etukäteen tietää, kuka on voimakkain, sillä sen ratkaisee vasta taistelu. Ja olosuhteiden muuttumisen myötä tämä kamppailu uusiutuu yhä uudelleen ja uudelleen. Siten hobbesilainen toimija ei voi myöskään tämän varaan laskea ja suunnitella tulevaisuuttaan, olipa kyse sitten sopimusvelvoitteen täyttämisestä tai pettämisestä.

Hylättyään nämä, viimeiseksi mahdolliseksi sopimusten pitämisen motiiviksi luonnontilassa jää »jumalten valta»:

»[N]othing can strengthen a covenant of peace agreed on against the temptations of avarice, ambition, lust, or other strong desire, but the fear of that invisible power which they every one worship as God, and fear as a revenger of their perfidy. All therefore that can be done between two men not subject to civil power is to put one another to swear by the God he feareth». (Leviathan, 94)

On kai selvä, ettei Hobbes, kuuluisa ateisti, tosiasiallisesti luottaisi uskonnollisiin vaikuttimiin tässäkin tapauksessa. Hobbes toteaa ensinnäkin, että »valan vannominen Jumalan nimeen» sitoo vain silloin, kun vannominen tapahtuu oman Jumalan nimissä ja jatkaa:

And that swearing unnecessarily by God is but profaning of his name: and swearing by other things, as men do in common discourse, is not swearing, but an impious custom, gotten by too much vehemence of talking. (Leviathan, 94)

Mutta tämän lisäksi valan vannominen ei tuo mitään lisää lailliseen sopimusvelvoitteeseen:

It appears also that the oath adds nothing to the obligation. For a covenant, if lawful, binds in the sight of God, without the oath, as much as with it; if unlawful, bindeth not at all, though it be confirmed with an oath. (Leviathan, 95)

Ihmisen perusluonnosta ei siten ole löydettävissä sellaisia voimia, joilla hobbesilaiset toimijat voitaisiin pakottaa kunnioittamaan sopimusvelvoitteita. Tosin Hobbesin käsittely muiden vallasta pakottamalla tai muulla tavoin luoda takeet sopimusten noudattamiselle jää kovin lyhyeksi, eikä asiasta epäilemättä ole viimeistä sanaa vielä sanottu.⁵

ONGELMAN RATKAISU

Hobbesin ratkaisu tähän puuttuvan turvallisuuden ongelmaan on eräs kaikkein kiistellyimmistä koko poliittisen filosofian historiassa:

But when there shall be such power coercive over both the parties, as shall deprive them of their private judgments in this point; then may such covenants be effectual; seeing he that performeth first shall have no reasonable cause to doubt of the performance of the other, that may be compelled thereunto. (The Elements of Law, luku 15, kappale 10)

Julkinen valta takaa »vallan ja voiman avulla» sen, että sopimusosapuolet tekevät osuutensa, joten osuuden tekemättä jättämisen pelko ei enää ole rationaalinen eikä todellinen. Koersiivisen vallan olemassaolon seurauksena »se, joka lupauksensa mukaan tulee tehdä osuutensa ensin, on velvoitettu myös toimimaan niin» (Leviathan, 91). Tällä »velvoituksella» ei edelleenkään ole moraalista statusta; se viittaa puhtaasti rationaaliseen tai prudentiaaliseen velvoitteeseen, joka taataan rangaistuksen uhalla. Sopimusten noudattaminen on Suvereenin myötä nyt muuttunut rationaaliseksi toiminnaksi.

Enää ei hobbesilaisen toimijan sitä paitsi **tarvitse** pohtia, kannattaako sopimuksia tehdä, eikä hänen **kannata** pohtia noudattaisiko sopimusvelvoitteitaan vai ei. Suvereeni takaa sopimukset, luo turvallisuuden ja jakaa rangaistukset pettureille.

MORAALIN (?) SYNTY

Palatkaamme takaisin luonnolakeihin. Toisesta luonnolainsta seuraa Hobbesin mukaan **kolmas luonnolaki**: »ihmisten tulee täyttää sopimusvelvoitteensa» (Leviathan, 95).⁶

Oikeudenmukaisuuden terminologia tulee nyt käyttöön, luonnontilassahan siitä ei voitu puhua. Kolmas luonnolaki on »kaiken oikeudenmukaisuuden lähtökohta» (Leviathan, 95); ilman valideja sopimuslupauksia luonnonoikeuksista ei luovuta, ja tämä tuhoava oikeus kaikkeen säilyy. Mutta lupauksen antamisen jälkeen sen rikkominen on epäoikeudenmukaisista, eli kuten Hobbes asian ilmaisee, »epäoikeudenmukaisuuden määritelmä on juuri, ettei pidä sopimuslupaustaan». Asioista voidaan yleisesti tehdä oikeudenmukaisuusarvioita vasta, kun luonnonoikeuksista on luovuttu; kun luonnontilan rationaalisuus-umpikuja on murrettu; kun ihmisillä on takeet siitä, ettei-

⁵ Käsittelen aihetta tarkemmin Hobbes Studies -lehdessä, joka ilmestyy 1/1999.

⁶ Tässä »sopimusvelvoite» on juuri *covenant*.

vät he altista itseään viholliselle ja vaaranna ole-massaoloaan. Sen jälkeen ihmiset voivat ryhtyä suunnittelemaan sopimusten tekoa. Ja oletettavasti he tässä vaiheessa myös ryhtyvät pohtimaan sopimusten tekoa peittämistarkoituksessa (jos silloinkaan, riippuen Suvereenin valvonnan tehokkuudesta). Voimme nyt puhua vastuullisuudesta, kun ihmisillä on mahdollisuus toimia toisin. Tässä selvästikin »ought implies can».

Edellisen tulkinnan vahvistaen, Hobbes toteaa eksplisiittisesti, ettei epäoikeudenmukaisuutta tosiasiallisesti voi olla ennenkuin sopimuksen noudattamatta jättämisen pelko on poistettu:

But because covenants of mutual trust, where there is a fear of not performance on either part... are invalid, though the original of justice be the making of covenants, yet injustice actually there can be none till the cause of such fear be taken away; which, while men are in the natural condition of war, cannot be done. Therefore before the names of just and unjust can have place, there must be some coercive power to compel men equally to the performance of their covenants, by the terror of some punishment greater than the benefit they expect by the breach of their covenant, and to make good that propriety which by mutual contract men acquire in recompense of the universal right they abandon: and such power there is none before the erection of a Commonwealth.

...

So that the nature of justice consisteth in keeping of valid covenants, but the validity of covenants begins not but with the constitution of a civil power sufficient to compel men to keep them: and then it is also that propriety begins. (Leviathan, 95–6)

Näiden kolmen luonnonlain pohjalta Hobbes johtaa edelleen joukon muita luonnonlakeja, ja lopulta niistä muodotuu hobbeslaisten toimijoiden peruseriaatteet. Ne sanelevat rauhan ehdot »keinona ihmisten säilymiselle joukossa» ja ovat eri asia kuin kirjoitettu laki:

These dictates of reason men used to call by the name of laws, but improperly: for they are but conclusions or theorems concerning what conduceth to the conservation and defence of themselves; whereas law, properly, is the word of him that by right hath command over others. But yet if we consider the same theorems as delivered in the word of God that by right commandeth all things, then are they properly called laws. (Leviathan, 106)

Tämänkaltaisen »traditionaalisen» Hobbesluennan mukaan luonnonlait syntyvät siis yhteiskuntasopimuksesta, jonka prudentiaalisesti rationaaliset toimijat valitsivat, kun vaihtoehtona on kauhea luonnontila. Siten Hobbesin teoria on oikeastaan poliittinen teoria, koska se justifioi koersiivisen auktoriteetin, eikä muotoile ja perustele yksilöiden omaehtoista rajoittumista. Tätä jälkimmäistä oletustahan pidetään yleisesti moraaliteo-

rian tyyppipiirteinä tai peruskriteereinä. Hobbesilaisten toimijoiden on rationaalista tehdä osuutensa sopimuksissa, ei siksi, että se olisi vaikkapa sisäisesti arvokasta (so. deontologisesti), tai että olisi prudentiaalisesti rationaalista noudattaa tunnollisesti luonnonlakeja (esimerkiksi sääntö-utillaristisesti perustellen) vaan, kuten Hobbes asian niin selkeästi ilmaisee, rikkomusten seurausten eli kansalaisyhteiskunnan julkisen vallan eli Suvereenin pelosta. Kyse ei siten oikeastaan olisi **moraalin** synnystä; hobbesilaiset toimijat kyllä käyttäytyvät ikäänkuin moraalisesti, mutta vain Suvereenin pelosta.⁷

LÄHTEET

- Bertman Martin A: »Justice and contra-natural dissolution», *Hobbes Studies*, s. 23–37, vol. X 1997.
- Gauthier, David: »Thomas Hobbes: Moral Theorist», teoksessa *Moral Dealing. Contract, Ethics and Reason*, Cornell University Press, Ithaca 1990.
- Hobbes, Thomas: *The Elements of Law Natural and Politic*, verkkoteksti, <http://socserv2.socsci.mcmaster.ca/~econ/ugcm/3ll3/hobbes/1640>.
- Hobbes, Thomas: *De Cive*, verkkoteksti, <http://socserv2.socsci.mcmaster.ca/~econ/ugcm/3ll3/hobbes/1651>.
- Hobbes, Thomas: *Leviathan*, toimittanut johdannon kera J. C. A. Gaskin, Oxford University Press, Oxford 1996 (1651).
- Loukola, Olli: »Combining morality and rationality: Hobbes on contracts and covenants», julkaistaan *Hobbes Studies*, 1/1999.
- Nunan, Richard: »Hobbes on Morality, Rationality and Foolishness», *Hobbes Studies*, s. 40–64, 2/1989.

⁷ Tästä ks. esim. Nunan 1989 ja Loukola 1999. Ehkä tunnetuimman revisionistisen tulkinnan esittää David Gauthier, jonka alunperin 1979 julkaistun artikkelin otsikko on tarkoituksellisesti »Thomas Hobbes: Moral Theorist».